

HANDLINGSPLAN

- Her er det bare **målene** som skal til politisk behandling. Tiltakene er en forslagsbank til kommunene, regionrådet og andre som jobber med klima, natur og klimatilpasning
- Målene er endret etter høringsinnspill. De gamle målene står først, og under står forslag til nye målformuleringer
- I tekstdelen – klimaplanen – er ikke målene endret. Dette blir gjort etter endelig behandling
- Mål som er foreslått inn i strategisk plan for Hallingdal er merket blått

1 TILPASNING TIL ENDRET KLIMA

HOVEDMÅL

Kommunene i Hallingdal:

1. planlegger for klimaendringene etter oppdatert kunnskap
2. har en samfunnsberedskap som er tilpasset et endret klima
3. tilrettelegger for å bevare økosystem
4. demper effekter av klimaendringene
5. sikrer trygge flomveier og overvannsløsninger gjennom helhetlig planlegging og drift
6. tar høyde for de framtidige klimaendringene i egen planlegging, saksbehandling, utbygging og drift.
7. bistår med kunnskap og veiledning for å sikre at skog, landbruks og øvrig utmarksnæring er godt rustet for framtidige klima- og miljøtrusler.sikrer energiforsyning og kommunikasjon ved brudd

Nytt forslag

Kommunene Hallingdal:

1. Hallingdalskommunene skal sikre trygge flomveier og overvannsløsninger gjennom helhetlig planlegging og drift
2. Hallingdalskommunene skal ta høyde for de framtidige klimaendringene i egen planlegging, saksbehandling, utbygging og drift.
3. Hallingdalskommunene skal bistå med kunnskap og veiledning for å sikre at skog, landbruks og øvrig utmarksnæring er godt rustet for framtidige klima- og miljøtrusler.
4. Hallingdal har samfunnsberedskap som er tilpasset endringer i klima

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene:

Hovedmål 1 Hallingdalskommunene skal sikre trygge flomveier og overvannsløsninger gjennom helhetlig planlegging og drift				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
1.1.1	Sikre god vann- og avløpshåndtering gjennom en fornyelse av ledningsnett			

	(Følge opp dette i hovedplaner for vann og avløp)			
1.1.2	Øke utbyggingen av blågrønne strukturer som sikrer god overvannshåndtering, minimerer flomrisiko, bevarer naturmangfold og styrker folkehelsen.			
Hovedmål 2 Hallingdalskommunene skal ta høyde for de framtidige klimaendringene i egen planlegging, saksbehandling, utbygging og drift.				
Tiltak		Ansvar	Involvering	Kommentar
1.2.1	Styrke egen kompetanse og innarbeide retningslinjer for klimatilpasning for relevante sektorer			
1.2.2	Utnytte smarte løsninger, som for eksempel sensorteknologi, for å øke samfunnssikkerheten i kommunen			
1.2.3	Ta i bruk eksisterende kunnskap og videreformidle til private og næringsliv			
1.2.4	Tilrettelegge for naturbaserte løsninger som å unngå nedbygging og bevare økosystem, for å dempe effekter av klimaendringene			
1.2.5	Tilpasse stier, turveier og andre ferdselsårer til klimaendringer ved å jobbe systematisk	Arealplanleggere		Stiskolen Plan for friluftslivets ferdselsårer
1.2.6	Være bevisste våtmarkens rolle som flomdemper, og vurdere regulering av hogst der det kan være fare for skred.			
Hovedmål 3 Hallingdalskommunene skal bistå med kunnskap og veiledning for å sikre at skog, landbruks og øvrig utmarksnæring er godt rustet for framtidige klima- og miljøtrusler.				
Tiltak		Ansvar	Involvering	Kommentar
1.3.1	Være en pådriver for at relevante tilskuddsordninger benyttes			
1.3.2	Bidra til forebyggende arbeid for å hindre erosjon, arealavrenning og avlingsskader.			
Hovedmål 4 Hallingdal sikrer energiforsyning og kommunikasjon ved brudd				
Tiltak		Ansvar	Involvering	Kommentar
1.4.1	Ha nødløsninger dersom kraftnettet skulle bli satt ut av naturkatastrofer eller annet			
1.4.2	Ha beredskap på alternative kommunikasjonsformer dersom telefonnettet er nede			
1.4.3	Alternativer til el-kjøretøy, dersom kraftnettet nede			

2 GJENBRUK, KILDESORTERING OG MATERIALGJENVINNING

HOVEDMÅL

Kommunene Hallingdal:

1. løser lokalsamfunnets behov innen avfallshåndtering på en best mulig samfunnsøkonomisk, ressurs- og miljømessig måte
2. øker kompetansen om sirkulær økonomi
3. stimulerer til at innbyggere og næringsliv i Hallingdal reduserer avfallsmengden
4. tilrettelegger for og øker gjenbruk
5. tilrettelegger for og øker graden av kildesortering
6. begrenser forsøpling

Nytt forslag

Kommunene Hallingdal:

1. har en effektiv renovasjonstjeneste og arbeider aktivt for at det blir enklere for innbyggere, fritidsinnbyggere og næringsliv å kildesortere
2. legger til rette for møteplasser, sammen med innbyggerne, næringslivet og frivilligheten, for kunnskapsdeling og samarbeid om sirkulære løsninger
3. samarbeider med næringslivet og frivilligheten for å legge til rette for økt reparasjon, ombruk og delingsøkonomi for å sikre ansvarlig forbruk og avfallsreduksjon i Hallingdalssamfunnet.
4. tilrettelegger for og øker graden av kildesortering
5. begrenser forsøpling

Indikator	Status 2023	Status 2024	Status 2025
Grad av sortering på offentlige formålsbygg	33,86 prosent		
Grad av sortering av matavfall fra husholdninger	5 prosent		
Grad av sortering av plastavfall husholdninger o.l.			
Antall deltagere i «Too good to go»	22 (april 2024)		
Antall miljøfyrtårnsertifiserte offentlige formålsbygg	20 (juni 2024)		
Antall miljøfyrtårnsertifiserte private bedrifter	101 (juni 2024)		

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene:

Hovedmål 1 Legger til rette for møteplasser, sammen med innbyggerne, næringslivet og frivilligheten, for kunnskapsdeling og samarbeid om sirkulære løsninger				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
2.1.1	Gjennomføre opplysningskampanjer, temadager med informasjon og praktiske tips om reparasjon, gjenbruk og kildesortering til kommuner, innbyggere og næringsliv	Hallingdal renovasjon Bærekraft Hallingdal Kommuner	Hallingdal Næringshage	
2.1.2	Videreutvikle informasjon og kommunikasjonskanaler ovenfor abonnenter	Hallingdal Renovasjon	Bærekraft Hallingdal	
2.1.3	Informere innbyggere, hyttebrukere og turister om tilbud, løsninger og sikker drift av renovasjonsordningene	Hallingdal Renovasjon Kommunene		
2.1.4	Destinasjonsledelse - Kommunene og reiselivet samarbeider om strategier innenfor Bærekraftig reisemål for å redusere avfall og kildesortere	Bærekraft Hallingdal Destinasjonsselskap Kommuner		LOOP Sortere.no
2.1.5	Kommunene har miljøvernrådsgiver	Kommunedir-rådmenn/politikere		
2.1.6	Ha miljøledelse – klimaråd i kommunene	Kommunedir/rådmenn		
2.1.7	Innføre klimabudsjett og regnskap	Kommuner Privat næringsliv		Klimapartnere Bruke KI
2.1.8	Jobbe med gjenbruk, sortering og reparasjon i barnehager og skoler og andre arenaer	Kommune.ad. Bærekraft Hallingdal	Barnehager Skoler	Klimapilotene LOOP Miljøskole Framtiden i våre hender - Matsvinn
Hovedmål 2 Samarbeider med næringslivet og frivilligheten for å legge til rette for økt reparasjon, ombruk og delingsøkonomi for å sikre ansvarlig forbruk og avfallsreduksjon i Hallingdalssamfunnet.				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
2.2.1	Kommunene utveksler erfaring om reduksjon av matsvinn i kommunale institusjoner og innfører rutiner	Bærekraft Hallingdal Helse administrasjon	Institusjoner	Klimapodcast #58 Matsvinn og matvinn i Aurskog

2.2.2	Bruke gjenbruksemballasje ved utkjøring av mat	Helseadm Leverandører Bærekraft Hallingdal	Institusjoner	
2.2.3	Stimulere til å kjøpe mindre, låne, kjøpe brukt og reparere	Bærekraft Hallingdal		BUA; Finn, Tise, Reperasjons- og ombruksverksted
2.2.4	Kjøpe mindre fjas, gjøre mer stas – Endre forbruksvaner gjennom påvirkningsarbeid	Bærekraft Hallingdal	Sirkulære aktører	
2.2.5	Ved kjøp av gaver til venner, familie, ansatte, kjøp lokalt produserte gaver eller opplevelser			
2.2.6	Få flere til å bli med på <i>Too good to go</i> og <i>Throw no more</i>	Leder sirkulærøk		
2.2.7	Kommunene velger produkter med minst emballasje	Leder sirkulærøk Innkjøpsansvarlige		
2.2.8	Være pådriver for at mest mulig av avfallsfraksjoner blir gjenbrukt	Hallingdal Renovasjon Næringsavfallsaktører Kommunene		
2.2.9	Regional stasjon for lagring og gjenbruk av byggevarer	Bærekraft Hallingdal	Mulige private aktører	
2.2.10	I byggprosjekter utredes det om behovet kan dekkes gjennom ombygging eller renovering av eksisterende bygningsmasse	Prosjektledere kommuner		
2.2.11	Ved rivning av bygg vurdere om materialer kan gjenbrukes	Prosjektledere kommuner		Nasjonal kunnskapsarena for ombruk i byggebransjen https://sites.google.com/ressurssentra.no/kunnskapsarena/hjem
2.2.12	Mobilisere til byttedager/bruktdager og stimulere til å reparere framfor å kjøpe nytt	Leder sirkulærøk Kommunene	Naturvernforb. Husflidlag o.l. Politiske parti Gjenbruksbutikk	Arrangere <i>Den store klesbyttedagen</i> 27.april Verdens miljødag 5.juni

2.2.13	Etablere gjenbruksordning på alle gjenvinningsstasjoner	Hallingdal Renovasjon		
2.2.14	Etablere lager for retur- og gjenbruksordning for brukte skole- og kontormøbler med digital løsning	Bærekraft Hallingdal	Kommunene	Loopfront Bergen gjenbrukssenter
2.2.15	Utvikle sirkulærkart Viken	Bærekraft Hallingdal		

Hovedmål 3

Har en effektiv renovasjonstjeneste og arbeider aktivt for at det blir enklere for innbyggere, fritidsinnbyggere og næringsliv å kildesortere

	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
2.4.1	Sorteringsstasjoner inne og returpunkt ute på offentlige formålsbygg der det er hensiktsmessig	Kommunene eiendom Miljøfyrtårnsertifis Leder sirkulærøk.	Retura Val-Hall	Lage informasjon for tilrettelegging, følge opp
2.4.2	Miljøfyrtårnsertifisere kommunale virksomheter der det er hensiktsmessig	Kommunenes miljøfyrtårnsertif. Leder sirkulærøk.	Eiendom Ledere avd. Retura Val-Hall	
2.4.3	Legge til rette for kildesortering for alle innbyggere	Hallingdal renovasj. Arealplanleggere		
2.4.4	Legge til rette for kildesortering for fritidsbebyggelse	Hallingdal renovasj. Arealplanleggere		
2.4.5	Miljøfyrtårnsertifisere e.l. privat næringsliv	Buskerud Næringshage Private næringsliv Klimapartner	Leder sirkulærøk.	
2.4.6	Fjerne alle avfallscontainere og lage sorteringsstasjoner	Hallingdal renovasj. Kommunene	Arealplanlegger	
2.4.7	Kildesortering ved arrangement	Reiseliv Lag og foreninger Kommunene	Retura Val-Hall	
2.4.8	Innføre en bedre returordning for landbruksplast	Hallingdal renovasj. Jordbruksrådgivere	Grunneiere	

Hovedmål 5

Vi begrenser forsøpling

	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
2.5.1	Avfallsløsninger på rasteplasser	Leder sirkulærøk. Kommunene	Mesta fylkesvei	Hold Norge rent
2.5.2	Rydde avfall i naturen	Leder sirkulærøk. Rene elver Kommunene Mesta	Lag og foreninger Bærekraft Hall. Skoler	Hold Norge rent Sparebankstiftelsen Handelens Miljøfond Rotary ++

2.5.3	Plassere rundballer og utstyr i god avstand fra elver der det er fare for flom, med hensyn til 200 års flomsone	Kommunene	Jordbrukere Næringsliv Private	Jobbes med forskrift om dette fra Statsforvalteren
2.5.4	Tilsyn avfallshåndtering byggeplasser	Kommunene		
2.5.5	Fjerne private villfyllinger	Kommunene	Leder sirkulærøk.	Aksjon Aqua Sparebankstiftelsen

3. GRØNNE ANSKAFFELSER, INNOVASJON OG FORBRUK

HOVEDMÅL

Kommunene Hallingdal:

1. etablerer et regionalt anskaffelsessamarbeid
2. har anskaffelsesstrategi med handlingsplan
3. stiller klima- og miljøkrav i alle sine anskaffelser
4. gjennomfører klimavennlige og innovative innkjøp av varer og tjenester med lavt klimafotavtrykk
5. jobber sammen med næringslivet og innbyggere for et bærekraftig forbruksmønster

Nytt forslag

Kommunene Hallingdal:

1. Kommunene i Hallingdal etablerer et regionalt anskaffelsessamarbeid og har anskaffelsesstrategi med handlingsplan
2. Kommunene i Hallingdal stiller klima- og miljøkrav i alle sine anskaffelser
3. Kommunene, næringslivet og innbyggere har et bærekraftig forbruksmønster

Indikator	Status 2023	2024	2025
Antall el-biler i kommunale bilparker	14,6 prosent (2023)		
Prosent nyinnkjøpte el-biler			
Kommuner med anskaffelsesstrategi - reglement	2		

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene

Hovedmål 1 Kommunene i Hallingdal etablerer et regionalt anskaffelsessamarbeid og har anskaffelsesstrategi med handlingsplan				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
3.1.1	Inngå et formalisert samarbeid regionalt om anskaffelser	Faggruppe anskaffelser Innkjøpsansvarlig		

3.1.2	Utarbeide og samarbeide om nye kommunale anskaffelsesstrategier og retningslinjer	Faggruppe anskaffelser Innkjøpsansvarlig	DFØ – Direktoratet for forvaltning og økonomistyring	
3.1.3	Utarbeide tildelingskriterier med beregning av klimaeffekter	Faggruppe anskaffelser Innkjøpsansvarlig		
3.1.4	Utarbeide modeller, verktøy og maler for å kvalitetssikre at leveranse er etter avtale	Faggruppe anskaffelser Innkjøpsansvarlig		
3.1.5	Heve kompetansen for å etterleve klima- og miljøkrav i anskaffelser	Faggruppe anskaffelser Innkjøpsansvarlig		Hente inn ressurser som DFØ e.l.
Hovedmål 2				
Kommunene i Hallingdal stiller klima- og miljøkrav i alle sine anskaffelser				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
3.2.1	Gå tidlig i anbudsprosessen i dialog med regionens leverandører for å fremme mulighet til å møte kommunenes klima- og miljøkrav	Næringsutviklere Koordinatorer og anskaffelsesansvarlig	Private næringslivsaktører	
3.2.2	Arrangere dialogmøter med relevante næringslivsaktører	Bærekraft Hallingdal Faggruppe Innkjøp/KGV	NHO Leverandørprogram for offentlige anskaffelser	
Hovedmål 3				
Kommunene, næringslivet og innbyggere har et bærekraftig forbruksmønster				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
3.3.1	Ved kjøp av gaver til venner, familie, ansatte, kjøp lokalt produserte gaver eller opplevelser			
3.3.2	Se 2 Sirkulær økonomi 9 Grønn transport og mobilitet 10 Ny fornybar energi og energieffektivisering			

4. JORDBRUK

HOVEDMÅL

Kommunene i Hallingdal:

1. legger til rette for et bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser og som styrker og utvikler matproduksjonen og kulturlandskapet
2. stimulerer til reduksjon av det direkte klimagassutslippet fra jordbruksvirksomhet

3. øker antall foretak som gjennomfører årlige klimaregnskap
4. fremmer klimavennlig foring
5. legger til rette for en framtidsretta agronomi
6. legger til rette for at landbruksmaskinene som blir brukt har et lavere utslipp av klimagasser
7. jobber for å bruke husdyrgjødsel til produksjon av bioenergi
8. stimulerer for mer karbonbinding i jorda
9. gjør tilpasninger til et endret klima

Nytt forslag

Kommunene Hallingdal:

1. stimulerer til reduksjon av det direkte klimagassutslippet fra jordbruksvirksomhet
2. legger til rette for en framtidsretta agronomi
3. Gjør tilpasninger til et endret klima

Indikator	Status 2022	2023	2024
Totalt klimagassutslipp fra jordbruksvirksomhet	54495 tonn CO ₂ -ekv		
Klimagassutslipp fra landbruksmaskiner	2682 CO ₂ -ekv		

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene

Hovedmål 1 Stimulerer til reduksjon av det direkte klimagassutslippet fra jordbruksvirksomhet				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
4.1.1	Utrulling av klimakalkulator	Jordbruksrådgiver i kommunene Klimakoordinator	Bondeorganisasjoner Bønder	
4.1.2	Informere om regionalt miljøtilskudd for å kunne lage klimaregnskap	Jordbruksrådgiver i kommunene	Bondeorganisasjoner Bønder	
4.1.3	Stimulere til mer utmarksbeiting, også for å bevare kulturlandskap	Jordbruksrådgiver i kommunene	Bondeorganisasjoner Bønder Klimakoordinator	
4.1.4	Vurdere bruk av metanhemmere i fôret, og jobbe for bedre grovfôr kvalitet	Jordbruksrådgiver i kommunene Klimakoordinator	Bondeorganisasjoner Bønder	MetanHUB
4.1.5	Være pådriver for overgang fra fossilt drivstoff til bruk av biodrivstoff, elektrisitet, biogass og hydrogen	Jordbruksrådgiver i kommunene Klimakoordinator	Bondeorganisasjoner Bønder	

4.1.6	Stimulere til å bytte fra dieselaggregat på støler til fossilfrie løsninger	Jordbruksrådgiver i kommunene Klimakoordinator	Bondeorganisasjoner Bønder	
4.1.7	Stimulere til bruk av husdyrgjødsel på gardsanlegg og grendaanlegg - Ny teknologi	Jordbruksrådgiver i kommunene Klimakoordinator	Bondeorganisasjoner Bønder	
Hovedmål 2				
Hallingdal har en framtidsretta agronomi				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
4.2.1	Ha fokus på smart gjødselbruk og god drenering	Jordbruksrådgiver i kommunene	Bondeorganisasjoner Bønder	
4.2.2	Være pådriver til fagdager med faglag	Jordbruksrådgiver i kommunene Klimakoordinator	Bondeorganisasjoner Bønder	
4.2.3	Ta i bruk ny teknologi på et tidlig stadium	Jordbruksrådgiver i kommunene Klimakoordinator	Bondeorganisasjoner Bønder	
4.2.4	Synliggjøre Fjellandbrukssenteret på Løken, Valdres som kompetansesenter	Jordbruksrådgiver i kommunene Klimakoordinator	Bondeorganisasjoner Bønder	
4.2.5	Stimulere og følge opp planting av fangvekster	Jordbruksrådgiver i kommunene	Bondeorganisasjoner Bønder	
4.2.6	Disponere areal på en måte som fremmer bevaring av karboninnhold i jorda, for eksempel ved bevaring av kulturlandskap	Jordbruksrådgiver i kommunene	Bondeorganisasjoner Bønder	
4.2.7	Vurdere bruk av biokull	Jordbruksrådgiver i kommunene	Bondeorganisasjoner Bønder Klimakoordinator	
Hovedmål 3				
Gjøre tilpasninger til et endret klima				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
4.3.1	Bidra til forebyggende arbeid for å hindre erosjon, arealavrenning og avlingsskader.	Jordbruksrådgiver i kommunene	Bondeorganisasjoner Bønder	
4.3.2	Plassere rundballer i god avstand fra elver med hensyn flom	Jordbruksrådgiver i kommunene Klimakoordinator	Bondeorganisasjoner Bønder	

5 SKOGBRUK

HOVEDMÅL

Kommunene i Hallingdal:

1. øker skogens opptak av CO₂ i Hallingdal
2. redusere avskoging og skogforringelse
3. øker foredlingen av treprodukter i Hallingdal og bruker produkter fra skogen som erstatter for fossile råvarer

Nytt forslag

Kommunene i Hallingdal:

1. reduserer omdisponering av produktiv skog og naturskog/gamme
2. har god skogskjøtsel for å øke karbonopptak og lagring samt klimatilpasning
3. øker foredlingen av treprodukter i Hallingdal og bruker produkter fra skogen som erstatter for fossile råvarer

Indikator	Status 2022	2023	2024
Opptak av karbon	438 044 tonn CO ₂ -ekv (2015)		
Produksjonsskog i Hallingdal	1 028 730 daa (2022)		
Skog som ikke er produksjonsskog	2 169 640 daa (2023)		

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene

Hovedmål 1				
Redusere omdisponering av produktiv skog og naturskog/gammelskog				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
5.1.1	Redusere omdisponering av produktiv skog til utbyggings- og jordbruksformål, spesielt på høyproduktiv skogsmark.	Kommunene Arealplanleggere Politikere Skogbruksrådgivere		Klimatiltak i Norge mot 2030
5.1.2	Ta vare på gammelskog og naturskog	Kommunene Arealplanleggere Politikere Skogbruksrådgivere		Jfr. Naturavtalen
Hovedmål 2				
Ha god skogskjøtsel for å øke karbonopptak og lagring samt klimatilpasning				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
5.2.1	Sørge for tilfredsstillende foryngelse etter hogst (plantning, riktig treslag,	Kommunene Skogbruksrådgivere	Skogeierorganisasjon Grunneiere	Skogplanteforedling

	markbereding mm) gjennom kontroll informasjon, økonomiske virkemidler og prosjekter			
5.2.2	Sørge for oppfølging av etablert skog gjennom ungskogpleie og tynning for økt stabilitet og vekst, og økt plantetetthet	Kommunene Skogbruksrådgivere	Skogeierorganis asjon Grunneiere	
5.2.3	Råtebekjempelse	Kommunene Skogbruksrådgivere	Skogeierorganis asjon Grunneiere	Gjennomføre host når frost eller snø, eller bruke stubbebehandling, evt skifte av treslag.
5.2.4	Treslagsskifte og skogplanting på nye områder	Kommunene Skogbruksrådgivere	Skogeierorganis asjon Grunneiere	Tilskuddsordning Utarbeides veileder Mest aktuelt på gjengrodde områder
5.2.5	Nitrogensgjødsle skog for å øke opptak av CO ₂ i slutten av omløpet til en bestand	Kommunene Skogbruksrådgivere		
5.2.6	Grøfterensk etter hogst	Kommunene Skogbruksrådgivere	Skogeierorganis asjon Grunneiere	For å redusere vannstanden og bidra til økt tilvekst
5.2.7	Optimalt hogsttidspunkt. ente til minst økonomisk hogstmoden alder og helst biologisk hogstmoden alder	Kommunene Skogbruksrådgivere	Skogeierorganis asjon Grunneiere	Årlig karbonopptak kan økes ved å unngå tidlig hogst.
5.2.8	Opprettholde og styrke den faglige veiledningstjenesten og nettverket for skogeierne og skogfunksjonærer i Hallingdal.	Kommunene Skogbruksrådgivere	Skogeierorganis asjon Grunneiere	PEFC-sertifisering
5.2.9	Vurdere regulering av hogst der det kan være fare for skred.			
Hovedmål 3 Øke foredlingen av treprodukter i Hallingdal og bruker produkter fra skogen som erstatte for fossile råvarer				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
5.3.1	Sette krav om bruk av lavutslippsmateriale i kommuneplaner for offentlige bygg	Administrasjon Politikere	Klimakoordinat or	
5.3.2	Rådgivingstjeneste for økt bruk av tre i bygg	Kommunene Skogbruksrådgivere	Skogeierorganis asjon Grunneiere	

5.3.3	Økt foredling av treprodukter	Kommunene Skogbruksrådgivere	Skogeierorganisasjon Grunneiere Næringsaktører	HWP
5.3.4	Utnyttelse av hogstavfall	Kommunene Skogbruksrådgivere	Skogeierorganisasjon Grunneiere Næringsaktører	Grener og topper (GROT), lage bioenergi og biokull

6 GRØNNE REISEMÅL OG NÆRINGSUTVIKLING

HOVEDMÅL

Kommunene i Hallingdal:

1. har økonomisk vekst med mindre påvirkning på miljøet og lavere utslipp av klimagasser
2. arbeider for at næringsutvikling skjer på en måte som tar hensyn til det biologiske mangfoldet og tar vare på matjorda
3. styrker arbeidet med bærekraftig reisemål gjennom destinasjonsledelsen, det vil si samarbeidet mellom reiseliv, kommune, lag, foreninger og organisasjoner
4. har plan for besøksforvaltning
5. har økt verdiskaping ved å være pådrivere for å utvikle grønne næringer og nye grønne klynger og huber, basert på regionale fortrinn
6. reduserer klimagassutslipp fra personbiler, varebiler og tungtransport
7. tilrettelegger for energieffektivisering og ny fornybar energi
8. har økt sorteringsgrad av privat næringsavfall
9. er sammen med bedriftene miljøsertifisert gjennom Miljøfyrtårn eller liknende sertifiseringsordninger

Nytt forslag

Kommunene i Hallingdal:

1. Har økt verdiskaping ved å være pådrivere for å utvikle grønne næringer og nye grønne klynger og huber, basert på regionale fortrinn
2. Hallingdal har et klima og miljøvennlig nærings- og reiseliv
3. Nærings- og reiselivet i Hallingdal energieffektiviseringer er og produserer mer fornybare energi
4. Nærings- og reiselivet reduserer avfall, øker ombruk, gjenbruk, kildesortering og materialgjenvinning

Indikator	Status 2022	2023	2024
Totalt direkte utslipp av klimagasser Hallingdal	177 410,3 tonn CO ₂ -ekv		
Utslipp tungtransport Hallingdal	35397 tonn CO ₂ -ekv		
Antall miljøfyrtårnbedrifter/ISO	101 (mai 2024)		
Antall deltagere i «Too good to go» i Hallingdal	22		
Antall kommuner som er re-sertifisert som bærekraftig reisemål	1		

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene

Hovedmål 1 Vi har økt verdiskaping ved å være pådrivere for å utvikle grønne næringer og nye grønne klynger og huber, basert på regionale fortrinn				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
6.1.1	Innføre klima- og miljøkrav gjennom Hallingdal etablerertjeneste, næringsfond og liknende	Næringsutviklere Hallingdal etablerertjeneste	Næringslivet Innkjøpsansvarlige i kommunene	
6.1.2	Støtte lokale prosjekter som utvikler ny miljøvennlig teknologi	Næringsutviklere Hallingdal etablerertjeneste	Næringslivet	Næringsplanene
6.1.3	Tiltrekke kompetanse innenfor grønn vekst gjennom <i>Sats på Hallingdal</i> , trainee-program eller lignende tiltak	Sats på Hallingdal Kommunene Regionrådet Næringsliv		
6.1.4	Arbeide for økt synliggjøring, tilgjengelighet og bruk av lokalmattilbudet	Destinasjonsselskap Kommunene Lokalmat-produsenter	Hallingkost, lokale mataktører, Rekoringen, arrangement Hoteller/restauranter/matvarebutikker	Øke andelen av lokalprodusert mat hos serveringsstedene NIBIO: Mat og opplevingar i fjellet
6.1.5	Legge til rette for å motivere flere bedrifter til å bli miljøsertifisert	Destinasjonsselskap Hallingdal/Buskerud næringshage Kommunene	Kimen til vekst Klimapartner	
Hovedmål 2 Hallingdal har et klima- og miljøvennlig nærings- og reiseliv				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar

6.2.1	Hallingdal styrker arbeidet med bærekraftig reisemål gjennom destinasjonsledelsen, det vil si samarbeidet mellom reiseliv, kommune, lag, foreninger og organisasjoner	Kommuner Destinasjonsselskap	Reiselivsbedrifter Kommunenes innbyggere Lag og organisasjoner Knut Fossgård – Reiseliv BFK	Alle kommunene har reiselivsstrategiplan og treårig handlingsplan med eget område som omhandler klima og miljø
6.2.2	Reiselivet har dialog med nasjonalparkforvalter, oppsynsmann, kommuneadministrasjon og andre aktører for å forsikre seg om minimal belastning og slitasje på natur og kulturressurser, samt sørge for korrekt informasjon til besøkende.	Kommunene Oppsynsmann Destinasjonsselskap		
6.2.3	Besøksforvaltning - Utarbeide besøksstrategi og sårbarhetsanalyse i tilknytning til sårbare områder/ områder med mye besøk	Kommunene Destinasjonsselskap	Arealplanleggere Jordbruksrådgiver Næringsutviklere	
6.2.4	Definere risiko og tiltak knyttet til reiselivets tilpasning til et endret klima i strategiene til kommunen.	Kommunene Destinasjonsselskap		
6.2.5	Tilpasse stier, turveier og andre ferdselsårer til klimaendringer og verne natur ved å jobbe systematisk	Arealplanlegger Destinasjonsled Sti- og løypelag	Frivillige lag og organisasjoner	<i>Stiskolen</i> Veileder: <i>Plan for friluftlivets ferdselsårer</i>
6.2.6	Arbeide for at det tas hensyn til landskapets fysiske og visuelle integritet ved hytteutbygging	Destinasjonsselskap Arealplanleggere	Grunneiere Destinasjonsselskap Utviklere	Bærekraftshub Hallingdal
6.2.7	Motivere grunneiere til å legge bærekraft til grunn for utvikling av sine områder ved arkitektur, arealbruk og utnyttelsesgrad	Destinasjonsselskap Utviklere	Grunneiere Destinasjonsselskap Utviklere	Bærekraftshub Hallingdal
6.2.8	Motivere utviklere til å ha fokus på naturlige, kortreiste		Grunneiere Destinasjonsselskap	Bærekraftshub Hallingdal

	materialer, miljøvennlig energi og bruke lokale leverandører		Utviklere	
Hovedmål 3				
Reise – og næringslivet i Hallingdal energi-effektiviserer og produserer mer fornybar kraft				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
6.3.1	Stimulere til produksjon av fornybar energi gjennom rådgivning og tilskudd	Kommunene Bærekraft Hallingdal	Bruse Kraftkar	ENOVA Bergvarme Vannbåren varme
6.3.2	Installere solenergianlegg på bygg og steder der det er hensiktsmessig	Klimakoordinator	Sparebankstiftelsen Daglig ledere i private bedrifter Kommunalsjef Byggforvaltning/eiendom	
6.3.3	Innføre smartstyring av varme og ventilasjon der det er mulig	Klimakoordinat.	Kommuner Næringsliv Private	
6.3.4	Gjøre tiltak for å oppnå minst energimerke D	Kommunalsjef Byggforvaltning Eiendom Klimakoordinator	Private bedrifter	
Hovedmål 4				
Redusere avfall, øke ombruk, gjenbruk, kildesortering og materialgjenvinning				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
6.4.1	Kommunene og næringsliv samarbeider om strategier for avfallsreduksjon, ombruk/gjenbruk, kildesortering og reduserer avfall	Prosjektleder Sirk.øk		
6.4.2	Tilrettelegging for returpunkter med kildesortering for næringsavfall	Hallingdal reno Prosjektleder sirk.øk	Retura Val-Hall Narum Sundbrei	
6.4.3	Tilrettelegging for returpunkter med kildesortering for fritidsbebyggelse	Hallingdal reno Kommunene	Destinsjonsselskap	
6.4.4	Innføre rutiner for å redusere matsvinn	Leder sirkulærøk. Hoteller, serveringssteder, matbutikker		Too good to go
Hovedmål 5				
Næringslivet i Hallingdal har grønn transport og mobilitet				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
6.5.1	Øke antall avganger med kollektiv-transport i	RH Samferdselsutvalget Regionrådet	VY Brakar Destinasjonsselsk.	

	forbindelse med helger og høytider			
6.5.2	Bedre lokale transportordninger for gjester og lokalbefolkning som reiser kollektivt	RH Destinasjonsselskap Politikere		Getaround Hyre Norefjell grønn mobilitet
6.5.3	Legge til rette for flere El-ladepunkt for bil og sykkel.	Politikere Arealplanleggere		

7. BYGG, ANLEGG OG EIENDOM

HOVEDMÅL

Kommunene i Hallingdal:

1. reduserer klimagassutslipp fra bygg- og anleggssektoren gjennom bærekraftig bruk av ressurser og lavere utslipp av klimagasser
2. har en infrastruktur som tilrettelegger for at maskiner og kjøretøy er elektrisk eller benytter andre fornybare energiformer
3. stiller klima- og miljøkrav i anbudsprosessen som lav og nullutslippsteknologi og klimavennlig materialer i bygg- og anleggsprosesser
4. bygger formålsbygg med fokus på laveste mulig klimagassutslipp i byggets levetid. Dette styrer materialvalg og arealbruk
5. har ved rehabilitering og nybygg en ambisjon knyttet til energibruk lik eller mot passivhus standard. Miljøvennlige energikilder foretrekkes
6. bedrer arealeffektivitet med færre m² per bruker i offentlige bygg
7. Kommunene miljøfyrtårnsertifiserer sine formålsbygg der det er hensiktsmessig
8. Vi tilrettelegger for og øker gjenbruk/ombruk og kildesortering, og begrenser forsøpling

Nytt forslag

Kommunene i Hallingdal:

1. Redusere klimagassutslipp fra bygg- og anleggssektoren gjennom bærekraftig bruk av ressurser og lavere utslipp av klimagasser
2. Stiller klima- og miljøkrav i anbudsprosesser som lav- og nullutslippsteknologi og klimavennlig materialer i bygg- og anleggsprosesser
3. Bevarer naturen og landskapet på en måte som gjør at kommende generasjoner får like stor nytte og glede av det som vi gjør i dag
4. Bygger mer arealeffektivitet
5. Ved rehabilitering og nybygg skal vi ha en ambisjon knyttet til energibruk lik eller mot passivhus standard. Miljøvennlige energikilder foretrekkes
6. Tilrettelegger for og øker ombruk og kildesortering, og begrenser forsøpling

Indikator	Status 2022	2023	2024
-----------	-------------	------	------

Direkte klimagassutslipp fra bygg- og anlegg (mobil forbrenning)	18 107,8 tonn CO ₂		
M ² per innbygger i offentlige bygg	54,44m ²		
Antall miljøfyrtårnsertifiserte offentlige formålsbygg	20 (mai 2024)		

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene:

Hovedmål 1 Vi redusere klimagassutslipp fra bygg- og anleggssektoren gjennom bærekraftig bruk av ressurser og lavere utslipp av klimagasser				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
7.1.1	Arrangere dialogmøter med næringslivsaktører	Bærekraft Hallingdal Kommunene		
7.1.2	Være pådrivere for at bygg- og anleggsbedrifter innfører klimabudsjett og klimaregnskap	Klimakoordinator Buskerud Næringshage Kommunene v/anskaffelse	Bedrifter Klimapartner Næringshagen	
7.1.3	Støtte lokale prosjekter som utvikler ny miljøvennlig teknologi, varer og tjenester	Næringsutviklere Politikere		
7.1.4	Utvikle infrastruktur for energistasjoner for tungtransport	Kommunene Statens Vegvesen Bærekraft Hallingdal	Hallingdal kraftnett Enova	Østlandssamarbeidet El. Biogass, hydrogen
Hovedmål 2 Kommunene stiller klima- og miljøkrav i anbudsprosesser som lav- og nullutslippsteknologi og klimavennlige materialer i bygg- og anleggsprosesser				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
7.2.1	Arrangere dialogmøter med relevante næringslivsaktører	Bærekraft Hallingdal Faggruppe Innkjøpt/KGV	NHO Leverandørprogram for offentlige anskaffelser DFØ	
7.2.2	Gå tidlig i anbudsprosessen i dialog med regionens leverandører for å fremme mulighet til å møte kommunenes klima- og miljøkrav	Næringsutviklere Koordinatorer og anskaffelsesansvarlig	Private næringslivsaktører	
7.2.3	Etterspørre og bruke lav- og nullutslippsteknologi i bygg- og anleggsprosjekt	Innkjøpsansv. Kom. Prosjektledere	Leverandører	
7.2.4	Minimumskrav om bruk av Euro 6-klassifiserte kjøretøy på byggeplassen og i	Innkjøpsansv. Kom. Prosjektledere	Leverandører	

	forbindelse med transport til og fra anleggsplassen			
7.2.5	Bruke fornybare eller lavutslippsressurser i materialvalg, som massiv tre, resirkulert stål og lavkarbonbetong	Innkjøpsansv. Kom. Prosjektledere	Leverandører	
7.2.6	Bygg basert på lokale bygningsmaterialer og ressurser, kortreist og lokalt tilpasset	Innkjøpsansv. Kom. Prosjektledere	Leverandører	
Hovedmål 3 Hallingdal bevarer naturen og landskapet på en måte som gjør at kommende generasjoner får like stor nytte og glede av det som vi gjør i dag				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
7.3.1	Arbeide for at det tas hensyn til landskapets fysiske og visuelle integritet ved hytteutbygging	Destinasjonsselskap Utviklere	Grunneiere Destinasjonsselsk ap Utviklere	Bærekraftshub Hallingdal
7.3.2	Motivere grunneiere til å legge bærekraft til grunn for utvikling av sine områder ved arkitektur, arealbruk og utnyttelsesgrad	Destinasjonsselskap Utviklere	Grunneiere Destinasjonsselsk ap Utviklere	Bærekraftshub Hallingdal
7.3.3	Motivere utviklere til å ha fokus på naturlige, kortreiste materialer, miljøvennlig energi og bruke lokale leverandører	Klimakoodrinator Klimapartner	Grunneiere Destinasjonsselsk ap Utviklere	Bærekraftshub Hallingdal
Hovedmål 4 Bedre arealeffektivitet				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
7.4.1	Bedre arealeffektivitet med færre m ² per bruker av nye offentlige bygg	Ansv. Eiendom kom.	Energirådgivere	
7.4.2	Bedre utnyttelse av bygg gjennom sambruk av funksjoner	Ansv. Eiendom kom.		
7.2.3	Tilrettelegge for leiligheter for eldre, frigjøring av boliger	Bo og bli-lyst Utbyggere Politikere		
Hovedmål 5 Ved rehabilitering og nybygg skal vi ha en ambisjon knyttet til energibruk lik eller mot passivhus standard. Miljøvennlige energikilder foretrekkes				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
7.5.1	Sette av midler til ENØK-tiltak på kommunale bygg	Adm Politikere		

7.5.2	Innføre smartstyring av varme og ventilasjon der det er mulig	Kommuner Næringsliv Private		
7.5.3	Installere solenergianleg/bergvarme på kommunale og private bygg der det er hensiktsmessig	Adm Politikere Klimakoordinator		
Hovedmål 6 Vi tilrettelegger for og øker ombruk og kildesortering, og begrenser forsøpling				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
7.6.1	Sikre byggeplasser mot forsøpling	Tilsyn kommune Klimakoordinator		Buskerud Næringshage - Hytteveileder
7.6.2	Tilsyn av avfallshåndtering på byggeplasser	Tilsyn kommune Klimakoordinator		
7.6.3	Utarbeide plattform for håndtering av overskuddsmasse og begrense masser som blir deponert	Prosjekt massehåndtering		
7.6.4	Regional stasjon for lagring og ombruk av byggevarer	Bærekraft Hallingdal	Mulige aktører	Nasjonal kunnskapsarena for ombruk i byggebransjen
7.6.5	I byggprosjekter utredes det om behovet kan dekkes gjennom ombygging eller renovering av eksisterende bygningsmasse	Prosjektledere kommuner		
7.6.7	Kartlegge ressursstrømmer i Hallingdal for å se på muligheter for optimal utnyttelse av ressurser med minst mulig avfall (industriell symbiose) og sirkulære verdikjeder	Bærekraft Hallingdal	Politikere Kommuneadm	

8 BÆREKRAFTIG AREALFORVALTNING

Kommunene i Hallingdal:

1. forvalte naturen og landskapet på en måte som gjør at kommende generasjoner får like stor nytte og glede av det som vi gjør i dag
2. bremser bortfallet av inngrepsfrie naturområder og verner gammelskog/naturskog
3. øker opptak og lagring av karbon ved å unngå nedbygging på areal som er viktig for karbonopptak og -lagring (våtmark, myr, kantvegetasjon og skog)
4. har oversikt over viktige og verdifulle naturområder, naturtyper og arter i kommunene

Nytt forslag**Kommunene Hallingdal:**

1. Unngå nedbygging - Redusere den totale nedbyggingen og dempe effekter av klimaendringene
2. Avbøte utbygging, restaurere områder og kompensere for å unngå netto tap
1. Tilrettelegge for klimavennlig arealforvaltning
2. Øke kompetansen og kunnskapen om naturmangfoldet i befolkningen og i forvaltningen

Indikator	Status 2022	2023	2024
Areal nedbygd i snitt årlig de fire siste årene i Hallingdal	1 001 333m ² (årlig snitt 2017-2022)		
Direkte klimagassutslipp transport i Hallingdal	90866,9 tonn CO ₂ -ekv		

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene:

Hovedmål 1				
Unngå nedbygging - Redusere den totale nedbygging				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
8.1.1	Redusere den totale nedbyggingen	Politikere Administrasjon		
8.1.2	Prioritere fortetting av eksisterende byggeområder fremfor etablering av nye	Politikere Administrasjon		
8.1.3	Avsette grønne korridorer til grøntareal	Politikere Administrasjon		
8.1.4	Redusere nedbygging av jordbruksareal, for å ikke øke behov for nydyrking og omdisponering av innmarksbeite	Politikere Administrasjon		
8.1.5	Innføre arealnøytralitet	Politikere Administrasjon		
8.1.6	Innføre naturbudsjett og naturregnskap	Politikere Administrasjon		
8.1.7	Innføre arealregnskap som del av kommuneplanprosesser	Politikere Administrasjon		
8.1.8	Vektlegge hensynet til naturmangfold i planlegging av nye byggeområder	Politikere Administrasjon		
8.1.9	Ha krav i reguleringsplan om at VA/fiber/strøm skal trekkes	Politikere Administrasjon		

	innenfor planområdet og ikke gjennom LNF-områder			
8.1.10	Ikke gi dispensasjon til tiltak som reduserer inngrepsfrie naturområder/ større sammenhengende naturområder.	Politikere Administrasjon		
8.1.11	Prioritere naturmangfold ved tilrettelegging for ferdsel og friluftsliv i naturen	Politikere Administrasjon		
8.1.12	Ikke legges opp til at nye areal avsettes til fritidsbebyggelse uten at areal av tilsvarende størrelse tas ut av revisjon av gjeldende arealplaner	Politikere Administrasjon		
8.1.13	Skjerme urørt landskap med viktig naturmangfold eller friluftsinnteresser mot utbygging	Politikere Administrasjon		
8.1.14	Bevare inngrepsfrie naturområder gjennom fastsettelse av markagrense hvor det ikke tillates inngrep eller arealdisponering	Politikere Administrasjon		

Hovedmål 2

Begrense utbygging, restaurere områder og kompensere

	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
8.2.1	Effektivisere bruken av kommunale bygninger og infrastruktur som allerede er bygget	Eiendom Arealplanlegger Politikere		DFØ (direktoratet for forvaltning og økonomistyring)
8.2.2	Unngå nedbygging på areal som er viktig for karbonopptak og -lagring -våtmark, myr, kantvegetasjon og skog	Arealplanlegger Politikere		
8.2.3	Bygge arealeffektivt, som leiligheter og varme senger	Arealplanlegger Politikere		
8.2.4	Ha maks grense på størrelser på hytter	Politikere		
8.2.5	Bygge videre på etablert infrastruktur og utbyggingsmønster	Arealplanlegger Politikere		
8.2.6	Restaurere områder med negative konsekvenser etter inngrep	Arealplanlegger Politikere		Eks grøftede myrer
8.2.7	Areal som blir tatt i bruk kompenseres ved å restaurere et annet område med tilsvarende naturtype	Arealplanlegger Politikere		
8.2.8	Bærekraftig stiuutvikling både for sykkel og gående. Vedlikehold	Arealplanlegger Politikere	Sti- og løypelag	

	av eksisterende stier framfor å bygge nye.			
Hovedmål 3				
Tilrettelegge for klimavennlig arealforvaltning				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
8.3.1	Samordne areal og transport gjennom arealbruk som fører til mindre bruk av privatbil og tilrettelegging for gang- og sykkelveier	Arealplanlegger Politikere		
8.3.2	Sen slått av veikanter der det er mulig	Kommunene		Må vurderes opp mot bekjempelse av fremmede arter
8.3.3	Ta hensyn til behovet for åpne vannveier, overordnede blågrønne strukturer, og forsvarlig overvannshåndtering.	Arealplanlegger Politikere		
8.3.4	Etablere blomsterenger i deler eller hele parker, hager og på grøntareal	Klimakoordinat Kommuner Næringsliv	Bærekraft Hallingdal Lag og foreninger	https://www.ni-bio.no/nyheter/blomstereng-og-regionale-froblandinger
Hovedmål 4				
Øke kompetansen og kunnskapen om naturmangfoldet i befolkningen og i forvaltningen				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
8.4.1	Sikre at det er tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag for å vurdere konsekvenser for naturmangfold.	Administrasjon		
8.4.2	Erverve en samlet oversikt av viktige og verdifulle naturområder naturtyper og arter i kommunene	Administrasjon		
8.4.3	Utvikle kommunenes nettsider for å kunne informere om naturmangfold	Administrasjon		
8.4.4	Gjøre informasjon om natur visuelt tilgjengelig i områder med høy ferdsel	Kommunene Destinasjonsselskap Idrettslag Grendeutvalg		
8.4.5	Etablere samarbeid mellom destinasjonsselskap, grendeutvalg, idrettslag, praktisk tilrettelegging for å øke kunnskap og kompetanse om naturmangfold til innbyggere og gjester	Destinasjonssel Grendautvalg Idrettslag Sti – og løypelag		
8.4.6	Regionalt samarbeid for å utveksle erfaringer og	Klimakoordinator Planteam Hallingdal		

	samarbeide om saker rundt naturmangfold			
8.4.7	Gjøre kartbaser tilgjengelig	Administrasjon		
8.4.8	Arrangere årlige dialogmøter om naturmangfold	Bærekraft H Hallingdal Næringshage Kommuner	Destinasj.sel	

9 GRØNN TRANSPORT OG MOBILITET

HOVEDMÅL

Kommunene i Hallingdal:

1. øker andelen som sykler, går eller sparker
2. øker andelen som reiser kollektivt
3. sin transportvirksomhet er utslippsfri innen 2030 der det er forsvarlig
4. har en infrastruktur som tilrettelegger for at maskiner og kjøretøy er elektrisk, drevet på biogass eller hydrogendrevne
5. arbeider aktivt for Bergensbanenes forkortelse og et bedre kollektivtilbud

Nytt forslag

Kommunene i Hallingdal:

1. Andelen som sykler, går eller sparker under tre kilometer øker
2. Andelen som reiser kollektivt innad i kommunene, i regionen og ut av regionen øker
3. Sin transportvirksomhet er utslippsfri innen 2030
4. Reduserer utslipp fra personbiler, varebiler, tungtransport og bygg- og anleggsmaskiner

Indikator	Status 2022	2023	2024
Direkte klimagassutslipp transport	90866,9 tonn CO ₂ -ekv		

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene:

Hovedmål 1 Andelen som sykler, går eller sparker under tre kilometer øker				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
9.1.1	Klimavennlig arealplanlegging ved å bygge ut et nettverk av trygge sykkel- og gangveier for å fremme miljøvennlige transportalternativ.	Kommunene	Fylket Statens vegvesen	
9.1.2	Sykkelparkering ved private og offentlig næringsbygg med lademuligheter for el-sykkel	Kommuner Næringsliv		
9.1.3	Aktiv-til-jobben aksjon	Klimakoordinator Kommuner	Folkehelse Trafikksikkerhet	

9.1.4	Holdningsskapende prosjekter for grønn mobilitet	Klimakoordinator Kommuner		
9.1.5	Tilrettelegge for at fritidsturister kan reise kollektivt	Destinasjons-selskap Kommuner Klimakoordinator		
Hovedmål 2				
Andelen som reiser kollektivt innad i kommunene, i regionen og ut av regionen øker				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
9.2.1	Kommunikasjon med fylkeskommune og Brakar om behov busstilbud	Kommunene Klimakoordinator Samferdselsutvalget	Brakar Ål og Gol vgs	
9.2.2	Øke andelen som samkjører og delebilordninger	Klimakoordinator Kommunene	Vy Destinasjonsselsk	Penguin up Same way Nabogo Getaround
9.2.3	Hallingrabatt på tog	Samferdselsutvalget		
9.2.4	Jobbe for forkorting av Bergensbanen	Samferdselsutvalget		
9.2.5	Se på mulighetene for et eget regionalt busselskap	Samferdselsutvalget		
Hovedmål 3				
Kommunenes transportvirksomhet er utslippsfri innen 2030				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
9.3.1	Kommunene kjøper/leaser el-biler, bytte ut fossilbiler	Innkjøpsansvarlig		
9.3.2	Redusere kjøring til samlinger og møter ved å opprette rutiner for samkjøring og digitale møter	Kommuneansatte Politikere		
Hovedmål 4				
Redusere utslipp fra personbiler, varebiler, tungtransport og bygg- og anleggsmaskiner				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
9.4.1	Legge til rette for og være pådriver for personbiler, busser, varebiler og tungtransport som bruker elektrisitet, biogass eller hydrogen	Klimakoordinator		Østlandssam arbeidet
9.4.2	Være pådriver for fossilfri drosjenæring og busser der det er mulig	Klimakoordinator	Drosjenæringa Brakar Næringshagen	
9.4.3	Mindre gods på vei, mer gods over på bane		VY	
9.4.4	Parkeringsstrategi som reduserer klimagassutslipp	Arealplanleggere Politikere		
9.4.5	Kommunene har pendlerparkering	Arealplanleggere Politikere		
9.4.6	Tungtransport – færre kjører tomme - logistikk-løsninger	Tungtransportaktører		

9.4.7	Utslippsfrie tråkkemaskiner og skutere	Bærekraft Hallingdal	Sparebankstiftelsen 1	
-------	--	----------------------	-----------------------	--

10 NY FORNYBAR ENERGI OG ENERGIEFFEKTIVISERING

HOVEDMÅL

Kommunene i Hallingdal:

1. reduserer energibruken i alle bygg, oppgradere til energimerke D eller bedre, og nye bygg bygges minst tilsvarende passivhus-nivå eller bedre
2. øker produksjon av fornybar energi
3. erstatter fossilt brennstoff med utslippsfrie energikilder
4. reduserer vannforbruket

Nytt forslag

Kommunene i Hallingdal:

1. Reduserer energibruken i alle bygg, oppgradere til energimerke D, og nye bygg skal bygges minst tilsvarende passivhus-nivå
2. Øker produksjon av fornybar energi
3. Øker bruk av fornybar energi som erstatning for fossilt brennstoff
4. Bidrar med informasjon, kompetanseheving, rådgivning
5. Reduserer vannforbruket

Indikator	2023	2024	2025
Mengde fornybar energi produsert	1,46 TWh		
Energiforbruk per areal kommunale bygg	888 KWh/m ²		

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene:

Hovedmål 1 Hallingdal reduserer energibruken i alle bygg, oppgradere til energimerke D, og nye bygg skal bygges minst tilsvarende passivhus-nivå				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
10.1.1	Sette av midler til ENØK-tiltak på kommunale bygg	Adm Politikere	Energirådgivere	
10.1.2	Sette av søknadsmidler til ENØK-tiltak for private	Adm Politikere	Private	
10.1.3	Etterisolere og skifte vinduer for å oppnå minst energimerke D på offentlig bygg	Kommuner Politikere	Energirådgivere	
10.1.4	Innføre smartstyring av varme og ventilasjon der det er mulig	Kommuner Næringsliv Private	Energirådgivere	
10.1.5	Innføre klimabudsjett og regnskap	Kommuner Privat næringsliv	Klimakoordinator	

10.1.6	Velge leverandører som etterlever standarden ISO 50001	Innkjøpsansv Prosjektledere		
10.1.7	Felles rammeavtale, eller regional kompetanse, for energimerking av kommunale bygg			
Hovedmål 2				
Kommunene i Hallingdal øker produksjon av fornybar energi				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
10.2.1	Stimulere til produksjon av ny fornybar energi gjennom rådgivning og tilskudd	Kommunene Bærekraft Hallingdal	Bruse Kraftkar	ENOVA Bergvarme Vannbåren varme
10.2.2	Produsere bioenergi gjennom ressurser fra slam, skog- og jordbruk	Jordbruksrådgiver Skogbruksrådgive r	Grunneiere	Skogbruk - GROT
10.2.3	Øke effektkapasitet i vannkraftproduksjonen	Vannkraftverk		
10.2.4	Tilrettelegge for tilkobling til fjernvarmenett/nærvarmeanlegg	Kommunene		
10.2.5	Installere solenergianlegg ved kommunale og private bygg der det er hensiktsmessig	Klimakoordinator Kommuner Bedrifter	Solcelleaktører	
Hovedmål 3				
Kommunene i Hallingdal øker bruk av fornybar energi som erstatning for fossilt brennstoff				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
10.3.1	Tilrettelegge for at distribusjonsnettet er lokalt (trafostasjoner) og regionalt dimensjonert for økt elektrifisering	Hallingdal kraftnett	Arealplanlegger	
10.3.2	Tilrettelegge for ladepunkt for person- og tungtransport	Kommuner Klimakoordinator Statens vegvesen	Ladeaktører Østlandsamarbe ider	
Hovedmål 4				
Kommunene i Hallingdal bidrar med informasjon, kompetanseheving, rådgivning				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
10.4.1	Opprette regional energirådgivningsstilling	Hallingdal Næringshage Bærekraft Hallingdal	Kommunene	ENØK-tiltak Mer fornybare energi
10.4.2	Tilby rådgivning om fornybare og energieffektive løsninger, energisparestiltak og støtteordninger til husstander, fritidsboliger, eiere av private og kommunale næringsbygg	Klimakoordinator Adm kommuner Næringshagen	Energirådgivere Bærekraft Hallingdal	
10.4.3	Utvikle nettsida Bærekraft Hallingdal som ressursbank for	Klimakoordinator	Bærekraft Hallingdal	

	fornybar energi og energisparetiltak			
Hovedmål 5 Kommunene i Hallingdal reduserer vannforbruket				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
10.5.1	Redusere lekkasjene på vannforsyningsnettet til under 20% som fører til mindre energibruk	Vann og avløp	Politikere	
10.5.2	Driftoptimalisering av drikkevannet og avløpsnettet i kommunene	Vann og avløp	Politikere	
10.5.3	Reparere vannlekkasjer i kommunale bygg	Vann og avløp	Politikere	
10.5.4	Øke bevisstheten rundt å redusere vannforbruket	Kommune Klimakoordinator	Bærekraft Hallingdal	

11 HVORDAN SKAL VI NÅ MÅLENE?

HOVEDMÅL

Kommunene i Hallingdal:

1. jobber systematisk for å nå målene i regional plan for klima, natur og klimatilpasning
2. lager egne årlig handlingsplaner for områder de ikke har oppdaterte planer
3. har et klimaråd og styrker ressursen til klima- og miljøkontakt
4. styrke samarbeider regionalt innenfor ulike etater der det er hensiktsmessig
5. etablerer nettverk som involverer kommuner, næringsliv, eksterne ressurser og frivillige organisasjoner for å utveksle kunnskap og koordinere innsats
6. øker kompetansen om klima, natur og klimatilpasning i Hallingdal
7. justerer tiltak og strategier basert på evalueringer for å sikre kontinuerlig forbedring

Nytt forslag

Kommunene i Hallingdal:

1. jobber for målene i regional plan for klima, natur og klimatilpasning
2. øker kompetansen om klima, natur og klimatilpasning i Hallingdal

Forslag til hvordan man kan jobbe med målene:

Hovedmål 1 Hallingdal jobber for målene i regional plan for klima, natur og klimatilpasning				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
11.1.1	Regional plan for klima, natur og klimatilpasning blir jevnlig gått gjennom i	Regionrådsordfører Leder regionrådet Ordfører Kommunedirektører/ rådmenn		

	ulike utvalg, team og råd	Politikere Regionråd Rådmannsutvalget Ordførerutvalget Klimakoordinator		
11.1.2	Det blir rapportert på status og indikatorer årlig i Hallingtinget	Regionrådsordfører Regionrådsleder	Klimakoordinator	
11.1.3	Det etableres nettverk som involverer kommuner, næringsliv, ekstrene ressurser og frivillige organisasjoner for å utveksle kunnskap og koordinere innsats	Klimakoordinator Kommunene Næringsliv	Næringsliv Frivillige organisasjoner Klimapartner	
11.1.4	Kommunene samarbeider regionalt innenfor ulike etater	Kommunene	Klimakoordinator	
11.1.5	Delta i prosjekter og initiativer som gir tilgang til ressurser og ekspertise	Klimakoordinator Kommunene		
11.1.6	Årlige søknader til Klimasatmidler, Enova og andre midler for å styrke innsatsen for klima, natur og klimatilpasning	Klimakoordinator Kommunene		
11.1.7	Ta høyde for merkostnad ved klima- og miljøkrav i budsjettering			
11.1.8	Kommunene lager egne årlig handlingsplaner for områder de ikke har rullerte planer	Rådmenn/ kommunedirektører		
11.1.9	Destinasjonsledelse - Samarbeid mellom kommuner, reiselivsbedrifter, idrettslag, foreninger og organisasjoner om bærekraftig reisemål	Destinasjonsselskap Kommunene	Idrettslag Foreninger Organisasjoner	
11.1.10	Kommunene har et klimaråd og styrker ressursen til klima- og miljøkontakt	Kommunedir/rådmenn		
11.1.11	Kommunene har klimabudsjett og klimaregnskap	Kommunene		

Hovedmål 2 Vi øker kompetansen om klima, natur og klimatilpasning i Hallingdal				
	Tiltak	Ansvar	Involvering	Kommentar
11.2.1	Kartlegge behov og tilby utdanning og kurs i tema rundt klima, natur og klimatilpasning	Campus Hallingdal USG	USN	
11.2.2	Integrere klima- og miljøundervisning i skolen for å øke bevisstheten blant unge	Rektorer	Klimakoordinator	Klimapilotene Blomstereng LOOP Miljøskole
11.2.3	Ha informasjonskampanjer og dialogmøter som oppfordrer og bidrar til energisparing, fossilfri transport, avfallsreduksjon og bærekraftig forbruk	Bærekraftsenteret Næringshagen	Næringslivaktører Kommune Private	
11.2.4	Utvikle nettsiden <i>Bærekraft Hallingdal</i> som ressursportal	Bærekraft Hallingdal		
11.2.5	Synliggjøre og fremheve miljøsertifiserte bedrifter på web og i markedsføring.	Kommunene		Ha miljøfyrtårn på startside, ikke under «Om oss»
11.2.6	Markere verdens miljødag	Klimakoordinator		5,juni
11.2.7	Markere Earth hour	Klimakoordinator		Siste uka i mars